

Magyar múlt

A kurucfölkelés története

Rákóczit kellemetlenül érinti, hogy szegénylegények vezérének tartják és így maga is rajta van, hogy megnyerje a nemeseket, ha lehet a városokat, de különösen a bányavárosokat is. Így például helyesli Nagybánya eljárását, amely csatlakozása előtt lelövette a híres kurucevezért, Pintye Gligort és társait, azoknak „dúlása és fosztogatása“ miatt.

Igy találkoznak a nagybirtok és a népgyűlölet, így alakul át a kurucfölkelés nemzeti küzdelemmé.

2. A kuruc stratégia ideje

a) Társadalmi kérdések.

A fölkelés alapja legalább is az első időkben a nagybirtok, a góliát Rákóczi-birtok anyagi ereje és a jobbágyság emberanyaga és harci lendülete. „Gazdagnak és szegénynek egy a hadakozás célja“, mondta a kitűnő szónok. Rákóczi, a fölkelés vezére. Mindamellet a Rákóczi programja nem egyezett az Esze Tamás programjával. A két programot közös nevezőre kellett hozni.

Rákóczi eredeti programja az alattalóvá lenni nem akaró úrnak az abszolutizmus elleni „szabadságharcát“ tartalmazza. Mert szerinte, csak a paraszt lázadhat, az úr legfeljebb szabadságáért küzd. Igaz viszont, hogy az 1687-es törvényhozás szerint ő maga is lázadó volt. Rákóczi tehát az 1687-es törvényeket nem ismerheti el, de harci célja a régi rendi Magyarország helyreállítása: a szabad királyválsztás újbóli kimondása, a nemesek királyuk elleni felkelési jogának visszaállítása, a nemesi rendi országgyűlés összehívása, a nemesek politikai hatalmának helyreállítása, a birtokok, méltóságok visszavétele az idegenektől, a vallásszabadság kimondása és az idegen papoknak az országból való kitelepítése éppen úgy, mint a várak idegen katonaságának kivonása, az adók csökkentése, a nemesek adómentessége. Ezek voltak programjának fő pontjai. Inkább Beresényi, mint Esze programja.

Természetesen Rákóczi nagyon jól tudta, hogy ezzel a programmal nem kötheti le maga mellé a jobbágyságot. Ő maga és Károlyi Sándor, a népszerű vak Bottyán János és még egynéhányan a csatlakozott urak közül, világosan látták, hogy az ellentétes érdekek összeegyeztetése nélkül nem győzhetnek. Elsősorban a két program közös pontjai, az idegenek elleni küzdelem, azoknak kiűzése forraszthatja össze a két tábor. De ezen túlmenően közös minimális programra is szükség van. Jobbágyvédelem és vallásvédelem, az esetleg fellelhető nemzetiségi követelések figyelembevétele nélkül nem lehet tartós az együttműködés. Mindezt ritka világosággal látja Rákóczi, annak ellenére, hogy minden idege tiltakozik az ily vonalvezetés ellen. Kérdés természetesen, hogy a mozgalomhoz csatlakozott urak is be tudják-e látni e kérdések fontosságát, vagy tisztán érdekeik és úri beideg-

zetségük által vezetetik magukat és az esetben lesz-e Rákóczi-nak elegendő ereje és tekintélye arra, hogy rákényszerítse őket a vonal betartására — vagy pedig éppen ellenkezőleg hagyja-e a rendi befolyást túltengeni, míg végül is a tovább dúló osztályviszályok megbénítják seregének tetterejét? Mert a nemesek rendi érdekekért, sőt hűbéri beidegzettségük szerint egyéni érdekekért: birtokokért, méltóságokért, „szerzésért“ harcolnak, zsákmányolási lehetőségnek tartják a háborút és jobbágyi követelések teljesítéséről mit sem akarnak tudni.

Pedig maga Rákóczi is rendi beállítottságú és csak belátása viszi a különben tisztán látott útra. Mindennek pedig az lett a következménye, hogy a két tábor pillanatnyilag találkozott ugyan, de tartós együttműködésre képtelen volt.

Rákóczi, minden jobb belátása ellenére, a nemeseknek a mozgalomba bevonása, megnyerése céljából, már 1703 májusában, alighogy Esze hívására a mozgalom élére állt, kiáltványával nagy csalódást keltett a jobbágyságban. A májusi kiáltvány a jobbágyság fönntartását tételezi, megköveteli továbbra is a robotbajarást, a dészmát és más úrbéri szolgáltatásokat és csupán hadseregének tagjait, a katonákat menti föl a kötelezettségek alól, de már családjaiknak nem nyújtja a kedvezményt. Minden osztályharcot elítél és hadicéllként csupán a Bécs elleni harcot jelöli meg. Az 1705-ben alakított gazdasági tanács tagjai kivétel nélkül nemesek és rendelkezései jobbágyellenesek. Karhatalommal is rákényszerítik a jobbágyot az úrdolgára.

Másrésről viszont sok intézkedésben érvényesül a Rákóczi belátása és akarata. Így Károlyival együtt igyekeznek országosan rendezni az úrbért és ennek a keretnek a túllépését, mint törvényellenességet szigorúan bünteti. Az elnéptelenedett megyékben és falvakban csökkenti a telkek számát és evvel is enyhíti a terheket. A só árát csökkenti, szabad kereskedelem tárgyává teszi a sót. 20 hajdúvárost alapít és igyekezik telepíteni is, de a hajdukat a megye főnnhatósága alatt hagyja, ami persze a hajdú adó- és dézsma-kötelezettségét is jelenti, amennyiben a hajdú nem volna a kuruc-sereg tagja. Viszont kénytelen eltűnni, hogy pl. az erdélyi nemesek, régi szokásukhoz híven, megtiltsák jobbágyaiknak a kuruc-sereghez való csatlakozást — és ezáltal kivonják magukat az úrdolga alól.

A rendi mentalitás, nemesi góg is lépten nyomon megnyilatkozik. Nemcsak az országgyűlés maradt rendi összeállítású, nemcsak az országos politikai- és gazdasági tanács tagjai voltak kivétel nélkül urak, de a vármegyei gyűlésekről is kitiltották a jobbágyok képviselőit. A nemesi megye mellett ezeitőben már, egyes kérdésekben, szerepet játszik a parasztvármegye is, melynek képviselői eleinte megjelennek a gyűléseken, hogy közösen tanácskozzanak. Hamarosan kitiltották őket. Ez a rendi mentalitás még a hadseregben is megnyilatkozott. Nagyobb tekintélyük volt ott a nemeseknek, még ha abszolút tudatlanságot árultak is el a hadviselés terén, mint a jó katona parasztnak. A tudatlan, csatavesztő nemes tábornoki rangot kapott, míg a legjobb pa-

rasztszarmazású győzedelmes és népszerű tiszték is csak ezredesi rangig vihették és előfordult, hogy némely nemest csak azért neveztek ki brigadérossá, hogy ne parancsolhasson neki a paraszt ezredes. Maga Esze Tamás is csak ezredesi rangig vitte, sőt csak azért nem járt el vele szemben Rákóczi, mert mint a fölkelés igazi vezére és szervezője nagyon népszerű volt. A kuruc sereg nyomorog, a nemesek pezsgőznek és hasonló a helyzet a sereg keretein kívül is. A hajdu továbbra is vermekben lakik és már mások is rászoknak a fakéreg-eledelre. Hiszen a háborús pusztítás maga is, meg a hadiköltségek előteremtése is csak újabb nyomor okozói lehettek.

Csak 1708-ban, a nyitrai veszített csata után sikerült Rákóczinak a rendekkel egy új jobbágytörvényt elfogadtatni. Ennek értelmében, a katonák, kurucok családjai és özvegyei is mentesek minden teher, minden szolgáltatás alól. Ekkor már azonban ez a rendelkezés megkészt: a fölkelés közben is állandóan folyó osztályharc — a fölkelés bukásának egyik és pedig főokává válik, az erők fölmorzsolódása által.

Vallási téren inkább érvényesíthetett Rákóczi egyensúlyozó politikája. E téren természetesen a katolikus egyház elnyomását és kisajátítását kérték tőle — a katolikus Rákóczitól. Rákóczi úgy a katolikusokat, mint a protestánsokat és pravoszlávokat meg akarta nyerni ügyének és így a teljes vallásszabadság és tolerancia álláspontjára helyezkedett s míg Magyarországon a protestánsokat védte a katolikusokkal szemben, Erdélyben ellenkezőleg a katolikusokat védte a protestánsokkal szemben. Fölhagyott a vallásunió erőltetésével, meghagyta a románok és rutének pravoszláv vallását, sőt a ruténeket az orosz pravoszláv egyház főnhatósága alá helyezte. A jezsuiták fölösztatása sem volt katolikusok ellen irányuló intézkedés, itt is csak programját igyekezett megvalósítani, hiszen a jezsuiták egyrészt ellenszegültek a türelmi politikának, másrészt pedig túlnyomóan idegenek voltak. A tizedet tovább szedette; különben a vallásosságot nem magán-, de állami ügynek tekintette és megkövetelte mindenkitől. Csak kuriozitásképpen említjük meg, hogy pl. tiltotta a káromkodást — a szegénylegények, a hajduk, meg nemesek országában — és a háromszor is visszaeső „bűnöst“ halállal büntette.

Fontos mozgalmi kérdés volt a nemzetiségek, pontosabban a szerbek állásfoglalása. Amint abban a korszakban még nincs nemzeti érzés és öntudat, úgy természetesen nem lehetett szó nemzetiségi kérdésről sem. A tót evangélikus, a rutén és román pravoszláv jobbágy, mint jobbágy és mint vallásában üldözött természetesen csatlakozott a kurucok mozgalamához. A rutén jobbágy kezdte tulajdonképpen a fölkelést a Rákóczi és Bercsényi birtokon. A román Suhai, Nagyszegi, a híres román kurucvezér Pintyo Gligor, Nagybánya elfoglalója mozgalma volt ez. Csak a szerbek és horvátok nem csatlakoztak Rákóczinhoz, meg az erdélyi városi szászok. De egyik csoport sem nemzeti, nemzetiségi okokból. A horvátok messze voltak a fölkelés központjaitól, de sokkal közelebb Bécshez. Így a horvát nemesek labancpolitikát üzték, mint sok magyar nemes is, s mint ilyenek kerültek

szembe a Rákóczi-mozgalommal. A szász városokat kevésbé érdekelte a kuruc mozgalomnak akár nemesi, akár jobbágyi programja. Városi programja Rákóczinak nem volt, amennyiben pedig mégis gondolt a városok fejlesztésére — éppen ezzel konkurrenciát támasztott Brassónak és Szebennek.

Lőrinc Péter

(Folytatása következik)

A s t. b a r b a r a i h a l á s z o k

R e g é n y

(6)

Irta: Anna Seghers

A „*Marie Farère*“ legénységét nyugtalanság fogta el. Követelni kezdték, hogy visszatérhessenek a partra. Erőszakkal akarták visszatartani őket. De a legénység észbekapott és rendkívüli mákacs-sággal keresztül is vitte szándékát, mely egyébként a dolgok mostani állása mellett céltalan és értelmetlen. A kapitány — senki sem ismerte orrefelé, más vidékről érkezett, még az idevalósiaknál is szűkszavúbb ember, aki az egyes szavak betűivel is takarékoskodott s lehetőleg csak a magánhangzókat préselte ki fogai között, — most hallgatott, mert különben reagáltak volna magukat. A katonák is megzavarodtak. A „*Marié Farère*“ őrizetére rendelt katonaság végül elszántan nekiindult a tömegnek és áthaladt a téren... A halászkok mozdulatlanul bámultak utánuk. Egyszerre a környékbeliek közül valaki, Kerdek Ferenc, aki Elnorból érkezett aznap ide, ugyanaz, akinek házába Hull és András betértek a télen, hirtelen megfordult. Mozdulatait valamennyien feszülten figyelték. Kezével végigtapogatta zekéjét és nadrágját, mintha keresne valamit. Még a katonák is, akik az üres hajót általános, tanácstalan tehetetlenséggel őrizték tovább, felfigyeltek erre a mozdulatra. S mintha hirtelen megértették volna, hogy mit is keres Kerdek, a környékbeliek nekiugrottak a katonáknak, oly váratlanul és olyan lendülettel, hogy néhány katonára rögtön felbukott s mielőtt egyáltalán megérthették volna, mi történt, a rakodópartról a vízbe zuhantak.

Beletelt néhány perc, amíg végre eldőrdült két lövés s aztán féltucat egymásután. Aztán semmi. Közben nagy erőre kapott a szél. Oly erővel és oly féktelenül dühöngött, hogy azok is tarkójukon érezték markolását, akik a tömeg közepén szorongtak és azok is, akik most a nyomukban tőlöngők lábaiba gabolva nyomultak előre. A suhancok, akik a csucsostetejü házak tetőperemén szorongtak s e páholyülésből szemlélték az eseményeket, most egyszerre nagy ugrándozásba kezdtek s éles, sivító füttyöket hallattak. Könnyű és üde erővel támadt a szél, fényfoszlányokat tópett a súlyos nappól s kergette a fényt s a lövések kemény száraz zaját is maga előtt, mintha valamilyen súlyos, sötét anyagból szakította volna le a hangokat és lelkesen lobogtatja most szertesét.